A gyermekmúzeumok pedagógiai háttere és fejlődésének állomásai

Napjainkban a gyermekmúzeumok a legsikeresebb, a leglátogatottabb múzeumok közé tartoznak a világon: jóval magasabb látogatószámmal és egyúttal hosszabb tartózkodási idővel jellemezhetők, mint társaik. Megjelenésükkel radikálisan új szemléletmódot hoztak a múzeumok világába, s egyúttal ma is jól kimutatható hatást gyakorolnak a többi múzeum mindennapi működésére, mintegy folyamatos megújulásra, változásra késztetve őket.

A gyermekmúzeum nem játékmúzeum, sem pedig babamúzeum vagy gyermekkor-történeti kiállítás. A fogalom mögött rejlő tartalom radikálisan megváltoztathatja a múzeumokról korábbiakban kialakult mentális képünket. Gyűjtőfogalomról van szó, amely noha számos, egymástól jelentősen eltérő tematikájú múzeumot rejt magában, mégis vannak olyan sajátos vonásaik, amelyek közös pontokon kapcsolják össze őket. Mindenekelőtt érdemes leszögezni, hogy koncepciójukban alapjaiban különböznek a hagyományos múzeumoktól, gyakran a múzeumokra vonatkozó, megszokott fogalmi kereteink között nem is írhatók le. Míg a tradicionálisan működő múzeumok fókuszában a kiállított tárgyak állnak, addig a gyermekmúzeumok a múzeumok legújabb generációjaként elsősorban a befogadók, a látogatók felé fordulnak, s a gyermekek válnak fontossá, középpontjukba a gyermekek aktív tevékenykedtetése, életkorukhoz tervezetten igazodó cselekedtetése, élményszerű tanulásának motiválása és sokoldalú szórakoztatása kerül. Mondhatnánk azt is, hogy ebben az esetben a gyermekek jóval fontosabbak, mint az ott összegyűjtött kiállítási tárgyak. A gyermekmúzeum koncepciója módszertanilag a gyermekek és a fiatalok kultúrájára épül, annak aktív, élményszerű megélésére ad alkalmat, amely alapvetően didaktikailag megtervezett, pedagógiai-pszichológiai szakértelemmel megkonstruált múzeum.

A szó maga angol eredetű ('children's museum'), tükörfordítással került át több más nyelvbe (pl. 'Kindermuseum', 'gyermekmúzeum'). A gyermekmúzeumok jellegzetes „hands on" típusú múzeumok, ahol szabad és lehet cselekedni, megfogni, megérinteni, a tárgyakkal hangosan játszani, zajongani, s hosszasan elidőzni. Popp Michael (1993, 5. o.) szellemesen úgy fogalmazta meg sajátos lényegüket, hogy „a gyermekmúzeum olyan hely, amely az óvoda és a Disneyland között helyezkedik el". Valójában inkább hasonlít az interaktív játszóházra, mint hagyományos értelemben vett múzeumra.

A gyermekmúzeumok történetének gyökerei

Történetileg az első gyermekmúzeumok az Amerikai Egyesült Államokból származnak, s fejlődésük és kibontakozásuk korántsem választható el azoktól a modern természettudományi, társadalmi, kulturális és pedagógiai folyamatoktól, amelyek az adott korszakban megjelenésükkel párhuzamosan zajlottak. A gyermekmúzeumok genezise egy

* A cikk megírását a Bécsi Egyetemen töltött B2/H2/7058. sz. Campus Hungary ösztöndíj tette lehetővé.

időben történt a neveléstudományt megújítani kívánó, a 19. század végén, a 20. század elején jellemző reformpedagógiai folyamatokkal. Megjelenésükre, kialakulásukra a pedagógiában történt korabeli változások nagyban hatottak. Ebben az időszakban mindinkább hallatták hangjukat a múzeumok megújításának támogatói is.

Amellett, hogy az egyes gyermekmúzeumok között nagy különbségek mutatkoznak, közös jellemzőjük, hogy valamennyi esetben tudatosan vállalt korszerű pedagógiai és pszichológiai alapokra támaszkodnak. Ilyen alapelv a játék, cselekvés, tevékenykedtetés, a tárgyakkal való aktív foglalkozás, a gyermeki személyiség fejlesztésének kifejezetten propagált célja, a szabadság, továbbá az intézményes neveléssel – óvodákkal, iskolákkal − való sokoldalú összekapcsolódás igénye és annak kivitelezése. A kiállítás maga múzeumdidaktikai szempontok mentén megkonstruált, ahol a szakemberek célirányosan gondoskodnak a gyerekek foglalkoztatásáról, képességeik speciális fejlesztéséről. A gyermekmúzeumokban jellegzetesen megfigyelhető a célcsoport-orientáció (*Kiss*, 2009), a látogatók humán igényeinek való megfelelés, Jürgensen (1994, 423. o.) frappáns kifejezésével „a gyermeki miliő", a „gyermekre reflektáló környezet" és a „gyermekkultúra tematizálása" hatja át e világot.

A 19. század végétől jellemző változások sodrában mind nagyobb érdeklődés mutatkozott a gyermeklélektan eredményeinek alaposabb megismerésére és a progresszív szemléletű pedagógia alkalmazására a közművelődés területén, továbbá a természettudományok iskolai megkedveltetésére szintén egyre nagyobb hangsúly került. Az akkoriban kibontakozó gyermektanulmányi mozgalom képviselői ugyancsak azt emelték ki, hogy a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelő tevékenységek gyakorlása jelenti a legjobb fejlődési lehetőséget az iskolás diákok számára (*Kohlstedt*, 2013).

A pedagógiában a cselekvés, a tevékenység fokozott előtérbe kerülése nagyban összefügg John Dewey munkásságával. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az USA-ban a neves filozófus és iskolaalapító Dewey óta a cselekvésnek, a tevékenységnek, a képességek fejlesztésének komoly szerep jutott a gyerekekkel való foglalkozásban. Dewey igen nagyra tartotta a múzeumok szerepét a nevelésben. Úgy vélte, hogy az iskolának szoros kapcsolatban kell állnia az élettel, az intézményen kívüli világ helyszíneivel, s a múzeumlátogatást a diákság számára épp olyan jelentősnek mondta, mint a rendszeres könyvtári tagságot. Laboratóriumi iskolájában, feladataik megoldása során tanulói rendszeresen hasznosították a múzeum kínálta megismerési formákat. Filozófiájának részeként fontosnak vélte, hogy a tanulók ne csupán évi egy-két alkalommal, kirándulások során, sokkal inkább rendszeresen vegyék igénybe a múzeumok nyújtotta tanulási lehetőségeket (*Hein*, 2012). Dewey a tanulást folyamatos növekedésként írta le, s hangsúlyozta a cselekvés, az önálló, saját tapasztalatszerzés fontosságát a személyiség fejlődésében. A képességek fejlesztését cselekvésen, tevékenységeken keresztül képzelte el, nevéhez köthető a 'learning by doing' (tevékenységen, cselekvésen keresztüli tanulás) gondolata, melyet a gyermekmúzeumok kezdetektől fogva hasznosítottak. Laboratóriumi iskolája a kísérletezést, az aktív, kezdeményező tanulói szerepet messzemenően bátorította.

A gyermekmúzeumok fejlődésük során pedagógiai koncepciójukban John Dewey mellett más jelentős személyiségekre, így Maria Montessori és Friedrich Fröbel szellemiségére, pedagógiai örökségére ugyancsak építettek, akik munkájukban a fejlesztő eszközöknek kiemelkedő jelentőséget tulajdonítottak. Fröbel nevelői munkássága során az óvodapedagógia terén a játékban és az „adományokban" látott nagy nevelőerőt, míg Montessori a reformpedagógia elkötelezett híveként úgy vélte, hogy a gyerekeket – köztük a fogyatékkal élőket is – a korai életkortól kezdve, az önálló tevékenységen és az érzékszervfejlesztő eszközökön keresztül, előkészített környezetben lehet megfelelő módon tanítani, nevelni. A gyermekmúzeumokat (*Jürgensen*, 1994) ugyancsak a játék, az individuális tevékenykedtetés, a szenzomotoros képességek fejlesztése, továbbá valamennyi érzékszerv célzott stimulálása jellemzi (*Arató*, 2013).

Az első amerikai gyermekmúzeumok

A világ első gyermekmúzeuma 1899. december 16-án nyílt meg Brooklynban (New York) Brooklyn Children's Museum néven, majd a második 1913-ban Bostonban jött létre, a harmadik 1917-ben Detroitban, s a következő 1925-ben Indianapolisban létesült (*König*, 2002, 55. o.). Majd mindezek nyomán továbbiak megnyitására is sor került az USA-ban; fejlődésükre jellemző, hogy az 1899−1939 közötti időszakban 12 gyermekmúzeumot alapítottak az Egyesült Államokban, majd 1959-ig 31 önálló gyermekmúzeumot hoztak létre (*Kolb*, 1983, 51. o.). Európában jóval később, csupán az 1970-es években jelentek meg, ekkor azonban egymással párhuzamosan, hirtelen több nyugat-európai országban is lelkes követőkre találtak.

Az USA-ban a modern múzeumi szemlélet megjelenése azzal hozható összefüggésbe, hogy az 1960-as években általános kiábrándultság volt jellemző a hagyományos iskolai oktatásban – a szputnyiksokk utáni időszakban a hagyományos iskola kritikusai nyomán a figyelem mindinkább az alternatív pedagógia módszertani megoldásai felé fordult. Míg korábban kritika tárgya volt, addig ekkoriban a reformpedagógia értékeit kezdték el keresni, elemezni az oktatásügyi szakemberek. E szemléletbeli váltás az iskolán kívüli tanulási helyszínekre, a múzeumi munkára is komoly hatást gyakorolt.

Bár a Brooklyn Children's Museum a kezdet kezdetén még a tradicionális múzeumok jellemzőivel volt leírható, ásványokat, kagylókat, állatpreparátumokat gyűjtött, célja szerint azonban mégis nagyfokú újdonságot hozott: kifejezetten a gyermekek számára jött létre. A működtetők gyermekközpontú szemlélete megváltoztatta a bemutatási formákat is. A múzeum első kurátora Anna Billing Gallup volt, aki 1902−1937 között állt az intézmény élén. Haladó szellemiségű pedagógusként, a helyi nőmozgalomba bekapcsolódva indította el múzeumát, mely világszerte nagy hatással bírt a később létrejött további gyermekmúzeumok fejlődésére. Gallup kezdettől fogva kapcsolatban állt a helyi nőszövetséggel és a körülötte lévő civilekkel, akik adományaik révén segítették működését. Lehetővé tette, hogy a gyermekek tárgyakat kölcsönözzenek ki a múzeumból, s megfoghassák, megérinthessék a kiállított objektumokat. 1902-től havilapot adott ki *Children's Museum Bulletin* címmel. A zoológia iránti érdeklődésétől vezérelve, délutánonként bemutatókat, demonstrációs előadásokat tartott a látogatók számára, s ezzel közvetlen tapasztalatszerzésre adott alkalmat a gyermekeknek és a többi látogatónak (*Kohlstedt*, 2013). Progresszív tevékenysége során széles körben terjesztette újszerű koncepcióját. Korán felismerte a múzeumi tanulásban rejlő nevelőerőt. Számos érdeklődő, pedagógus meglátogatta, tanulmányozta intézménye programját mind Amerikából, mind pedig Európából, majd ennek nyomán, később, ki-ki létrehozta saját gyermekmúzeumát.

A Bostoni Gyermekmúzeum, amely a Brooklyn-i minta alapján, Anna Billing Gallup segítségével jött létre, 1913-ban nyitotta meg kapuját a közönség előtt. Első igazgatója 1913−1927 között Delia Griffen volt. Kezdetektől fogva szoros kapcsolatban állt az intézményes neveléssel, az iskolai tananyag kiegészítésére törekedett. Működésében jelentős változást Michael Spock – a gyermekneveléssel kapcsolatos ismeretterjesztő könyvei révén ismert Benjamin Spock fia − hozott, aki 1963-tól lett az intézmény vezetője. Ő vezette be a „hands on" jellegű kiállításokat, amelyek korábban ismeretlennek

számítottak az amerikai múzeumügyben. Működése során, az interaktív megoldások ösztönzése jegyében radikálisan átalakította, megreformálta az addig hagyományos formában létező intézményt. A tárgyakat kivette az üvegezett tárlókból, s lehetővé tette azok közvetlen megérintését, a tárgyakkal való aktív tevékenységet. Így a kiállítási tér jelentősen átalakult, tapasztalati és tanulási térré változott. Az egyes tárgyakat nem csak meg lehetett fogni, de ez egyenesen kívánatos volt. Ezáltal a részvétel minősége új szempontot nyert.

Az USA-ban a modern múzeumi szemlélet megjelenése azzal hozható összefüggésbe, hogy az 1960-as években általános kiábrándultság volt jellemző a hagyományos iskolai oktatásban – a szputnyiksokk utáni időszakban a hagyományos iskola kritikusai nyomán a figyelem mindinkább az alternatív pedagógia módszertani megoldásai felé fordult. Míg korábban kritika tárgya volt, addig ekkoriban a reformpedagógia értékeit kezdték el keresni, elemezni az oktatásügyi szakemberek. E szemléletbeli váltás az iskolán kívüli tanulási helyszínekre, a múzeumi munkára is komoly hatást gyakorolt.

Másrészt említést érdemel Spock munkásságában, hogy a fogyatékkal élők iránt kívánta felhívni a közönség figyelmét azzal, hogy interaktív kiállítást szervezett, amelynek keretében a látogatók olyan hétköznapi élethelyzeteket próbálhattak ki, melyekkel a fogyatékkal élők nap mint nap találkozhatnak (pl. a közlekedés nehézségei, sötétben hétköznapi élethelyzetek megoldása, különböző tárgyak felismerése tapintás útján). Kezdeményezése a maga korában rendkívüli módon újnak számított, a későbbiekben, az 1990-es években több európai nagyvárosban – Berlinben, Frankfurtban, Drezdában, Münchenben − is követőkre talált, majd hatása elért Magyarországra is (ld. Ability Park, Láthatatlan kiállítás). A tevékenységeken keresztüli tanulás nem csupán élményt, hanem élő tapasztalatszerzést is jelentett.

Az európai gyermekmúzeumok megjelenése

A gyermekmúzeumok európai fejlődése sajátos módon több évtizedes késéssel indult. Az 1960-as, majd a ’70-es években a gyermek helye, megítélése a nyugat-európai társadalmakban új értelmet nyert (*Arató*, 2013). A második világháború utáni újjáépítést követően, a középosztály megerősödésével egyre többek értek el magasabb életszínvonalat, s a családok s bennük a gyermekek társadalmi helyzetében ugyancsak általános javulás volt tapasztalható. Jóval többek számára vált valósággá az élménytársadalom eszméje. Mind többek engedhették meg maguknak az utazást, a nyaralást, a szórakozás és a pihenés különböző formáit, s igényeik kielégítésére újabbnál újabb szolgáltatások épültek (*Schulze*, 2000). A családok és a gyermekek jól-léte egyúttal egyre több politikai diskurzus meghatározó kérdésévé vált. Nyilvánvalóvá vált, hogy a gyermekek a társadalom fontos tagjai, akiken keresztül a felnőttek is megnyerhetők (*Golnhofer* és *Szabolcs*, 2005). A választási előkészületek során mind több politikai párt tett ígéretet a kisgyermekes családok, a gyermeket nevelők számára, s ily módon szerencsésen találkozott a gyermekek szükségleteire való odafigyelés a politikai akarattal (*Wilk*, 1994). Másrészt a nyugat-európai oktatásügyben, az amerikaihoz hasonlóan, a ’60-as években jellemzően megfigyelhető az új pedagógiai módszerek általános kipróbálása és elterjedése, továbbá az új tanulási helyszínek felé történő nagyfokú nyitás – a „hagyományos” iskolákban is. Az iskolán kívüli tanulási helyszínek megerősödése más vonatkozásban is érdekes volt, nevezetesen számos pedagógus ezekben az intézményekben talált új munkahelyet magának. E folyamatban a korszak fiatal pedagógusainak munkanélkülisége is szerepet játszott (*Schmieglitz-Otten*, 1991).

A nyugati társadalmakban egyre inkább kezdtek felfigyelni a gyerekek hasznosan töltött szabadidejének szerepére, s ennek nyomán az önálló gyermekkultúra fejlődésének,

megerősödésének és elismerésének időszakához jutunk el. Megfigyelhető a gyermekek iránti fokozottabb érzékenység terjedése (*Vajda* és *Kósa*, 2005). A korszak sajátja, hogy a gyermekek iránti tudatos odafigyelés egyaránt hatást gyakorolt a fejlett országok oktatáspolitikájára és ifjúságpolitikájára is. Mindeközben a gyerekek szabadidejének megtervezésében és megszervezésében a különböző kulturális intézmények, köztük a múzeumok egyre nagyobb helyet kértek.

Az európai gyermekmúzeumok kezdetben azonban gyakorta még nem önálló múzeumként jöttek létre, hanem egy már működő, „hagyományos" múzeum részeként kezdték meg tevékenységüket, illetve múzeumpedagógiai központok (pl. Németországban) jöttek létre azzal a céllal, hogy a gyermekekkel megkedveltessék a múzeumok világát, élményszerű szórakozásra, kikapcsolódásra, tanulásra adjanak alkalmat, s mind közelebb hozzák egymáshoz az iskolai és az intézményes nevelésen kívüli tanulási alkalmakat.

Így történt az első európai gyermekmúzeum esetében is, amely 1970-ben Berlinben jött létre a Néprajzi Múzeum részeként, Junior-Museum im Museum für Völkerkunde néven. Ezt a gyermekmúzeumot Brigitte Menzel kezdeményezte, aki amerikai tanulmányútja hatására hozta létre a berlini Museum für Völkerkunde önálló részlegét a gyerekek és fiatalok számára. Az amerikai gyermekmúzeumok ekkorra már számos impulzussal gazdagították az európai társaik fejlődéstörténetét. 1972-ben a berlini mintájára létesült a második európai gyermekmúzeum Frankfurtban, a Történeti Múzeum részeként. A múzeum festőkurzust, műhelymunkákat kínált, és gyermekeknek és szüleiknek tárlatvezetéseket hirdetett. 1975-ben Karlsruhe-ban jött létre a következő gyermekmúzeum, amely az 5−14 év közötti generációt helyezte programjai középpontjába, majd ugyanebben az évben, Amsterdamban Het Kindermuseum im Tropenmuseum Amsterdam, Párizsban Musée en Herbe, 1976-ban pedig Belgiumban, Brüsszelben Musée des Enfants néven szerveződtek meg az első gyermekmúzeumok (*König*, 2002). Az osztrák múzeumpedagógia fejlődése némi időbeli késéssel, nagyrészt a németországi trendeket követte, az 1970-es években e téren magánkezdeményezések történtek, 1979-ben a walcheni kastély (Schloss Walchen) munkatársai Kinderweltmuseumot hoztak létre, célja szerint a gyermeknevelést, a gyermekek fejlődését mutatták be a különböző társadalmi helyzetekben. A kiállításon túl játékokat nyújtottak a gyermekeknek, továbbá iskolák számára kihelyezett tanórákhoz munkalapokat dolgoztak ki. Majd ezt követően, 1981-ben Bécsben nyílt meg gyermekmúzeum (*Irmtraud*, 1983), amely az iskolákkal és a többi, az osztrák fővárosban lévő múzeummal intenzív együttműködésre építve kezdte meg működését (*Brinek*, 1993).

Az 1980-as évek újdonságokat hozott, ez az időszak a „mobil gyermekmúzeumok" megjelenésének ideje. Az első közülük az USA-ban, Washingtonban jelent meg, majd Németországban (pl. Nürnbergben, Münchenben) és Ausztriában (Klagenfurtban és annak környékén) is több pozitív példával lehetett találkozni. Kezdeményezői elsősorban civil szervezetek, magánszemélyek voltak, akik szabadidejüket önként arra áldozták, hogy a múzeumi kultúrát közelebb hozzák a nagyvárosoktól távol élő gyermekekhez, illetve azokhoz, akik nehezen jutnának el a múzeumba (pl. fogyatékkal élők, hátrányos helyzetűek). „Kultúrát mindenkinek" („Kultur für alle") jelszót hirdetve demokratizálták a múzeumügyet, hogy valamennyi gyermek elérhesse a korábban csak az elit számára megfogható kulturális tartalmakat.

Másrészt a mobil múzeumoknak nem titkolt szerepe volt abban is, hogy a kezdeti „mozgó múzeum" a későbbiekben állandó helyet és épületet kapjon. Kreatív kezdeményezői óvodák, iskolák, szociális intézmények és szabadidőcentrumok látogatói számára élményszerű programok nyújtásával színesítették a gyermekek és a fiatalok szabadidejét. A mobil múzeum eredeti tárgyai, képei, könyvei és hanganyagai gyakorta elfértek mindössze egyetlen nagy bőröndben vagy egy mozgó buszban. Így járták a vidéket, s nyújtottak alkalmi programokat a gyermekeknek. Jellegzetes példája az 1983-ban Nürnbergben

létrejött Museum im Koffer, amely a környezetvédelem, a technika története terén adott két-három órás foglalkozásokat a diákoknak, iskolai környezetbe kihelyezve a múzeumi eszközöket, amelyeket a gyerekek kézbe vehettek, valamennyi érzékszervükkel felfedezhettek, s ennek során a tárgyakkal együtt utazó animátor vagy múzeumpedagógus volt segítségükre (*Popp*, 1994).

A müncheni Museomobil ugyancsak iskoláknak, továbbá szabadidőcentrumoknak kínált decentralizált programokat, ami aztán 1995-ben a müncheni Kinder- und Jugendmuseum létrejöttét alapozta meg. Ez a múzeum nem csupán a gyermekekre, hanem a fiatalok és a családok közös programjaira épített munkája során, már a kezdetekben is (*Zacharias*, 1993). Azt kívánta ösztönözni, hogy a gyermekek, a családok minél aktívabb szabadidős programokon vegyenek részt, az önképzés, az önfejlesztés, a szabadidő hasznos eltöltését kreatív módon stimulálja. A müncheni gyermekmúzeum részét képezi a gyermekmozi (Kinderkino), gyermekgalériák (Kindergalerien), játszóbuszok (Spielbusse) és az ifjúságikultúra-műhelyek (Jugendkulturwerkstätten) együttes jelenléte. Az önképzésnek, az önkifejezésnek kívánt teret biztosítani módszertani újításaival, melyek más intézményekbe is átvihetők, s reformfolyamatokat indukáltak az oktatás és a művelődés további helyszínein is (*Jürgensen*, 1993; *Zacharias*, 1993).

A gyermekmúzeumok tematikája

Noha a gyermekmúzeumok világszerte igen sokfélék, mégis meghatározhatók azok a visszatérő témakörök, amelyek jól tetten érhetők működésükben. Popp (1993) szerint a gyermekmúzeumok egyik fő csoportja a tudományorientált témaköröket – a fizika, a kémia, biológia stb. komoly kérdéseit − hozza gyermekközelbe, s mutatja be játékosan azok rejtelmeit. A technika-orientációval bíró múzeumokban a mozgás, a mechanika stb. mindennapi megnyilvánulásait kísérhetik figyelemmel a látogatók. A média mint témakör ugyancsak több helyen jelen van, a televíziós műsorkészítés rejtelmeibe, az internetes webszerkesztés titokzatos részleteibe vezeti be a gyerekeket. Másik fő csoportjuk a város témakörére épít: a tűzoltóság, a mentők, a rendőrség, a posta stb. működését mutatja be oly módon, hogy valós eszközöket, tárgyakat, gépeket próbálhatnak ki a foglalkozásokon a látogatók. A környezetvédelem és a természetvédelem témaköreire építő gyermekmúzeumok a növények, állatok világát hozzák közelebb a gyermekekhez, miközben a témához kapcsolódó kiállításokat szerveznek, továbbá kirándulásokra, nemzeti parkokba, madár-megfigyelésre invitálják a gyerekeket. Néhány múzeum témája az emberi test, amelynek működését játékosan ismerhetik meg a látogatók – például beülhetnek a fogorvosi székbe, vagy éppen óriási, megfogható, kézbe vehető modelleken szemléltetik a test részleteit. Számos gyermekmúzeumban konyhát (!) rendeztek be, ahol a főzés során az egészséges táplálkozásra ösztönzik a gyerekeket és szüleiket. Mindezeken túl több gyermekmúzeum kedvelt témakörét képezi a távoli kultúrák bemutatása. Ennek részeként más népek sajátos öltözetét, ékszereit, ételeit készítik el a programok résztvevői.

A gyermekmúzeumok helyzete napjainkban

Napjainkban megközelítőleg 300 gyermekmúzeum működik az Egyesült Államokban (*Darian-Smith* és *Pascoe*, 2013), s számuk Európában is több mint százra tehető. A nyugat-európai fővárosokban és több nagyvárosban is a szabadidő-kultúra integráns részévé váltak. Fejlődésük nyomán időközben több nemzetközi szervezet jött létre, hálózataik folyamatosan kapcsolatban vannak egymással. Rendszeresen konferenciákat és képzéseket tartanak, könyveket és más kiadványokat készítenek, miközben hatásuk megmutat-

kozik a hagyományos múzeumok működése terén is. Mostanra a hagyományos múzeumokban is egyre inkább fejlődik a múzeumpedagógia, a legtöbb múzeum foglalkoztató szobával és értékes kompetencia-fejlesztő programokkal rendelkezik, alapvetően a gyermekmúzeumoknak köszönhető. Alternatív képzőhelyekként is szolgálnak, a pedagógusok, a szülők és önkéntesek tanfolyami képzésében, továbbképzésében egyaránt részt vállalnak. A pedagógusok számára útmutatókat, a diákoknak a tananyaghoz kapcsolódó kiegészítő anyagokat, feladatlapokat készítenek.

A gyermekmúzeumok aktuális helyzetét Gail Dexter (1994, 41−46. o.) a következő trendek mentén írta le: világszerte növekszik azon gyermekek száma, akik az elmúlt években részt vettek valamilyen gyermekmúzeum által szervezett foglalkozáson vagy programon. Mind több szülő érdeklődik a gyermekmúzeumok iránt. Ennek hátterében az áll, hogy a fejlett országokban egyre inkább növekszik az általános iskolázottság szintje, s nő a magasan kvalifikált szülők száma, akik a szabadidő eltöltése terén a korábbi időszakoknál igényesebbek, jobb szociális-gazdasági helyzetük, magasabb iskolázottságuk révén több, értékesebb kulturális tevékenységet kívánnak gyermekeiknek. A városi lakosságot növekvő tudatosság jellemzi a kulturális témakörök iránt. A gyermekmúzeumok valós kulturális igényeket elégítenek ki, ahol mind a gyermek, mind a szülő, a család felnőtt tagjai jól érezhetik magukat. Emellett nagy szerepük van a városi környezet megújulásában is, ugyanis gyakran olyan városi épületekben működnek, amelyek enélkül kihasználatlanok, üresek lennének (régi gyárépületek, romos, elhanyagolt ipari környékek, pályaudvarok, egykori lakóházak). A gyermekmúzeumok költséghatékony intézmények, hiszen jóval nagyobb látogatószámot érnek el, mint a többi múzeum.

Összességében a gyermekmúzeumok olyan modern kezdeményezések, amelyek minden esetben a gyermekből indulnak ki, térben és időben annak szükségleteire építenek, s a gyermeki személyiséget, annak képességeit kívánják sokoldalúan, a neveléstudomány és a pszichológia korszerű eredményeire építve fejleszteni, miközben kielégítik a gyermekek rekreációs és megismerési vágyait, s elérik, hogy a tanulás örömmel töltse el a látogatókat. Az iskolai és óvodai csoportok esetén az intézményes nevelés kiegészítői kívánnak lenni, a tananyaghoz kapcsolódó értékes és élményszerű programok biztosításával jutnak közelebb kitűzött céljaikhoz.

Irodalomjegyzék

Arató, V. (2013): Inwiefern sind Kindermuseen mehr als klassische Museen? Die Perspektiven des Kindermuseums in Ungarn. *Theorie und Praxis von Pädagogik*, 1−2. sz. 3−18.

Brinek, G. (1993): Was ist ein Kindermuseum? In: Hawlik, J. és Brinek, G. (szerk.): *Kindermuseum – ein Baustein in kinderkulturellen Angebot einer Grosstadt*. Stadtforum, Wien. 3−8.

Darian-Smith, K. és Pascoe, C. (2013): *Children, Childhood and Cultural Heritage.* Routledge, New York.

Golnhofer Erzsébet és Szabolcs Éva (2005): *Gyermekkor, nézőpontok, narratívák*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Hein, E. G. (2012): *Progressive Museum Practice: John Dewey and Democracy*. Left Coast Press, California.

Irmtraud, S. (1983): *Kind im Museum – Bestandsaufnahme österrichischer Museumpädagogik.* Pram, Wien.

Jürgensen, F. (1993): Museumpädagogik im Kindermuseum. In: Hawlik, J. és Brinek, G. (szerk.): „*Kindermuseum – ein Baustein in kinderkulturellen Angebot einer Grosstadt*". Stadtforum, Wien− 14−16.

Jürgensen, F. (1994): Geräusch in der Schublade – über Bestände und Öffentlichkeiten im erwarteten Kindermuseum. In: Vieragg, H. és mtsai (szerk.): *Museumspädagogik in neuer Sicht – Erwachsenenbildung im Museum*. Schneider Verlag, Baltmannsweiler. II. 420−442.

Kiss, D. (2009): Als Anthropologin im Kindermuseum. *Theorie und Praxis von Pädagogik*, 1. sz. 65−72.

Kohlstedt, S. G. (2013): Innovative Niche Scientists: Women's Role in Reframing North American Museums, 1880−1930. *Centaurus*, 55. sz. 153−174.

Kolb, P. L. (1983): *Kindermuseum in den USA – Tatsachen, Deutungen und Vermittlungsmethoden*. Haag+Herchen, h. n.

König, G. (2002): *Kinder und Jugendmuseen*. Leske+Buden, Opladen.

Lord, G. D. (1994): Kindermuseen – kulturelle Orte mit grossen Zukunft. In: Worm, N.: *Kinder- und Jugendmuseum*. LKD-Verlag, Unna. 41–46.

Popp, Ch. (1994): Das „Museum im Koffer" – Beispiel eines „Mobilen Museums". In: Vieragg, H. és mtsai (szerk.): *Museumspädagogik in neuer Sicht – Erwachsenenbildung im Museum*. Schneider Verlag, Baltmannsweiler. II. 416–420.

Popp, M. (1993): *Hands on! Kindermuseen in den USA. Einrichtungen und Initiativen in Deutschland*. Popp & Partner Verlag, Würnberg.

Schmieglitz-Otten, J. (1991): *Das Museum als erlebnisspädagogischer Lernort.* Verlag Klaus Neubauer, Lüneburg.

Schulze, Gerhard (2000): Élménytársadalom – A jelenkor kultúrszociológiája. *Szociológiai Figyelő*, 1–2. sz. 135–157.

Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (2005): *Neveléslélektan.* Osiris Kiadó, Budapest.

Wilk, L. (1994): *Kindliche Lebenswelten – Eine Sozialwissenschaftliche Annäherung.* Leske+Budrich, Opladen.

Zacharias, W. (1993): Kinder und Jugendmuseum – München In: Hawlik, J. és Brinek, G. (szerk.): *Kindermuseum – ein Baustein in kinderkulturellen Angebot einer Grosstadt*. Stadtforum, Wien. 9–13.

Torgyik Judit

KJF, Neveléstudományi tanszék,
tanszékvezető főiskolai tanár